

DIDAKTIKA PEDAGOGIKY - OPOMÍJENÁ VĚDNÍ DISCIPLÍNA? (Příspěvek k diskusi o výuce pedagogiky v přípravě budoucích učitelů)

Jaroslav Koťa, Alena Vališová

Klíčová slova: Didaktika pedagogiky, obecná, oborová a speciální didaktika, metodika.
Anotace: Text poukazuje na vybrané aktuální problémy, týkající se didaktiky pedagogiky jako specifické a rozvíjející se pedagogické disciplíny.

Jedno z bílých míst v pedagogice

Již v šedesátých letech se objevil kreslený vtíp řečníka, který vyhlašoval, že se blíží doba, kdy celá vláda přejde do oblasti služeb. To je sice poněkud nadsazené, ale poukazuje to k zvláštnímu zlomu v industrializovaných zemích. Tento zlom se projevil radikální proměnou společenské struktury v souvislosti se stoupající intenzitou strojní výroby. V poválečných letech začalo být zřejmé, že další rozvoj již nebude možné realizovat extenzivním nábořem pracovníků, ale intenzifikace automatizované výroby přinese radikální snížení počtu lidí v průmyslu i zemědělství a přesune pozornost k tzv. terciární sféře, která bude udávat tón ve vytváření životního stylu a v péči o člověka. Jinými slovy: na určitém stupni industrializace je nutné přejít od kvantitativních ukazatelů k péči o kvalitu lidského života, protože právě na ní bude závislý celý další společenský pohyb. Začalo být stále jasnější i to, že „dělnická třída“ přestane hrát ve společnosti první housle, protože se počet jejich příslušníků radikálně zredukuje. Po okupaci v r. 1968 však již o těchto záležitostech nebylo možné uvažovat nahlas a učinit je předmětem veřejně publikovaných teoretických úvah.

Dnes se jako nápadné ukazuje zvyšování nároků na vyšší osobní odpovědnost při volbě vzdělávací dráhy. V populaci je řada mladých lidí, kteří se rozhodují již na základní škole pro univerzitní dráhu a střední škola pro ně představuje jen nutný mezičlánek. Pro jiné absolvování gymnázia představuje žádoucí odklad osudového rozhodnutí do vyššího a zralejšího věku. Existuje již řada mladých lidí, kteří se prostě nechtějí příliš brzy a příliš úzce specializovat. Nechtějí hrát úlohu „vysoce specializovaných idiotů“, jako by intuitivně správně pochopili, že příliš raná specializace byla typická spíše pro počátky industriální epochy. Dnešní přechod k „informační společnosti“ přináší v řadě zemí zvýšenou potřebu nesespecializovaného a širěji založeného vzdělání, které vytváří předpoklady pro variabilní formy práce s informacemi nejrozličnějšího druhu.

Všeobecné vzdělání poskytuje příležitost mladým lidem, kteří v budoucnosti vstoupí do oblasti produkce a distribuce symbolických znalostí, tj. budou tvořit tzv. *knowledge class* (informační třídu), bez níž se chod moderní komunity neobejde. Pokud podíl zaměstnanců v materiální výrobě bude vyžadovat stále menší podíl pracovní síly - proto lze předpokládat, že stále více lidí bude vstupovat do sektoru služeb. Velká část

z nich spojí svůj životní osud s tzv. průmyslem informací (*knowledge industry*), zaměstnávajícím stále větší množství lidí zpracováním a distribucí znalostí. Zde se ve vyspělých státech dostávají do centra pozornosti zprostředkovatelé symbolických znalostí - znalostí, které nejsou přímo a často ani nepřímě orientovány na materiální život.

Vznik „nové třídy“ je orientován na *Betreuung*, *Betreuung* a *Beplanung* (H. Schelsky), které lze zhruba přeložit jako poskytování informací, terapie a plánování. Do této značně rozsáhlé a dynamicky se formující oblasti jsou zahrnována i zaměstnání ve vzdělávacím systému, v komunikačních sítích a ve správních agenturách pro plánování nemateriálních služeb (od prevence sociálně patologických jevů přes managerská povolání až po geriatriickou péči).

Pojem „rozvoj služeb“, který se užívá v souvislosti se stále stoupajícím významem této sféry v průmyslových společnostech, není označením degradujícím. Ale spíše naopak: v posledních desetiletích se právě v této oblasti rozvíjí řada nových zaměstnání, která získávají status vysoce specializovaných činností. Zahnuje nejen řadu ekonomických aktivit, ale i zdravotní péči, sociální záležitosti, mnohé kulturní aktivity, vzdělávání a výchovu, zasahuje i tvorbu náplně volného času jedince. Protože sektor služeb charakterizuje osobní kontakt pracovníka s lidmi a působení tváří v tvář, jakož i nutnost ovládnout techniky předávání informací a šíření znalostí, je pro jeho rozvoj nutné vytvářet a zkvalitňovat systém vzdělávání pracovníků. Při tomto vzdělávání se výrazně uplatňují i vědy o člověku, včetně pedagogiky.

Pedagogiku je dnes možné studovat v celé řadě odlišných forem. Je možné zabývat se jí jako kvalifikačním doplňkem studia nejrůznějších oborů, nebo se jí zabývat jako zcela samostatným vědním oborem. Ten je

v dnešní době možné absolvovat především na filosofických a pedagogických fakultách. Zde je možné studium oboru pedagogika i kombinovat se studiem jiných vědních oborů ve víceoborovém studiu. Vedle studia obecných základů filosofie a humanitněvědního myšlení pečují dnešní vysoké školy i o profilaci absolventů, která zakládá jejich uplatnění v praktickém životě po ukončení studií. Při studiu oborové pedagogiky jsou preferovány tyto možnosti uplatnění:

- *oblast učitelství* (v rámci základních a středních škol, v dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, v rekvalifikačních kurzech apod.),
- *výzkumná a odborná oblast* (teoreticko-výzkumná a vědecko-pedagogická pracoviště),
- *publicisticko-popularizační práce* (redakce odborných časopisů, pedagogická nakladatelství aj.),
- *pedagogicko-výchovná práce* (výchovní poradci, mimoškolní pedagogika a pedagogika intervenující do oblasti volného času),
- *oblast služeb, kultury, příp. průmyslu* (kurátor, sociální pedagog, pedagogicko-psychologické kurzy apod.).

Efektivní výchova a vzdělávání jsou v řadě oblastí založeny na kvalitní přípravě pedagogických pracovníků. S tím souvisí nejen *potřeba rozvoje pedagogiky jako vědy, ale i rozšiřování a zkvalitňování její výuky na všech typech a stupních škol i v ostatních pedagogických institucích*. Konstituování informační společnosti vyžaduje vyšší intervenci pedagogických znalostí a aktivit, jakož i dynamičtější rozvoj pedagogiky samotné.

Určitým paradoxem, na který chceme upozornit, však je, že pedagogika, která dlouho věnovala zvláštní pozornost rozvoji řady dílčích pedagogických disciplín, nesoustředila hlubší zájem k problémům vyučování těchto disciplín a vyučování pedagogiky jako takové. Teoretické výzkumy a práce, zabý-

vající se problematikou samotné výuky pedagogiky, lze stále ještě poměrně snadno spočítat. Jde přitom o aplikační oblast, obsahující řadu otevřených otázek: *Jak u studentů probouzet zájem o studium pedagogiky? Jak nejlépe koncipovat předmět didaktika pedagogiky? Jaký je obsah a struktura tohoto předmětu? Jaký je vztah obecné didaktiky a aplikované oblasti označené pracovně jako didaktika pedagogiky? Jaká lze odhalit specifika zákonitosti ve výuce pedagogiky? Je vůbec možné vytvořit koncepci studijního předmětu, který by byl spolehlivým nástrojem vlastního efektivního vyučování pedagogice? Bude samotná pedagogika schopna nalézat účinnější cesty výuky vlastního oboru, nebo budou při předávání pedagogických znalostí i nadále používány metody připomínající stále scholastické, v lepším případě herbartovské přikázání: mluv a piš?*

Velká společenská zakázka poukazuje na existenci bílých míst v pedagogické oblasti. Mimo jiné i na to, že pedagogika dosud neprošla zcela uvědomělou sebereflexí. V tom smyslu, že si pedagogové ne vždy dostatečně ujasnili, jak samotnou pedagogiku účinně, efektivně, a adekvátně modernímu předávání informací vyučovat.

Aktuální problémy didaktiky pedagogiky

Každý, kdo se nějaký čas pohybuje v pedagogické teorii, ví, že v řadě jejích oblastí narazí na terminologické problémy. Tak je tomu i u *didaktiky pedagogiky*, která patří do velké skupiny disciplín, zabývajících se teoretickými i praktickými otázkami vyučování jednotlivým učebním předmětům. A to na různých stupních a typech škol. Po dlouhou dobu se tyto disciplíny nazývaly *metodikami*, v současné době se pro jejich označení užívá souhrnný termín

„speciální didaktiky“, někdy též *„speciální teorie vyučování“*. Zabýváme-li se jimi však konkrétně, ve vztahu k jednotlivým vyučovacím předmětům, vynecháváme obvykle slovo „speciální“, zato však připojujeme název vyučovacího předmětu, o který jde. Pak je řeč o didaktice pedagogiky, didaktice českého jazyka, didaktice dějepisu apod.¹⁾

Na další problém poukázaly v posledním desetiletí mezinárodní diskuse kolem speciálních didaktik, které reflektovaly rychle se prohlubující teoretickou distanci mezi obecnou didaktikou a speciálními didaktikami. Na určitém stupni vývoje se speciální didaktiky začaly jevit jako disciplíny se zcela svébytnými badatelskými problémy. Proto byl zcela logicky vznesen i požadavek na koncipování *obecné teorie speciálních didaktik*. Tomuto požadavku je třeba dobře rozumět, protože poukazuje na určitou absenci v teoretické oblasti. Přesto asi není vhodné neustále rozšiřovat paletu pedagogických disciplín, ale spíše si položit otázku, zda by *obecná didaktika* neměla tuto problematiku vzít vážně a postupně ji začlenit do svého badatelského pole.

Je třeba také poznamenat, že v minulosti se objevovala celá řada pokusů o koncipování aplikovaných pedagogických disciplín, které vystupovaly pod názvy hudební pedagogika, výtvarná pedagogika, ekonomická či průmyslová pedagogika, ale i didaktika občanské nauky apod. Tyto názvy byly sice vytvářeny dle kritéria užitečnosti, neboť označovaly řešení dosud nezmapovaných problémů a umožňovaly rychlou orientaci v pramenech a dohodu o oblasti výzkumu, ale dost často byly nedostatečně rozpracovány a za přitažlivými tituly bylo možné najít nestrukturované směsi poznatků, které byly rozvíjeny bez kontaktu s obecnou pedagogikou, didaktikou, teorií výchovy a dalšími základními pedagogickými vědami. Nebo naopak: tyto texty obsahovaly parafráze

textů z obecné didaktiky a nedovedly je až do vhodné aplikace v jednotlivém předmětu. Dost často byly tyto *rychloukvašené aplikace* podezřívány z nedostatečné vědeckosti, diskreditovaly prestiž samotné pedagogiky. Ačkoli – a to je dost typické – jejich autoři byli většinou lidé, kteří se sice upsali tzv. metodikám oboru, ale studiem a rozvojem pedagogiky jako takové se zabývali minimálně. Resp. jejich znalosti pedagogiky byly často pod úrovní studentů prvního ročníku vysokoškolského studia oboru pedagogika.

*

Jako speciální didaktická disciplína by se měla *didaktika pedagogiky* výrazně zaměřovat na získávání, odhalování a strukturaci poznatků, jichž má být používáno především k rozvíjení a zdokonalování praktické vyučovací činnosti učitelů pedagogiky.

Úkoly didaktiky pedagogiky lze předběžně shrnout takto:

- formuluje poznávací, formativní i instrumentální funkce vyučovacího předmětu pedagogika,
- objasňuje postavení pedagogiky v systému školní výuky,
- rozšiřuje zkoumání specifických cílů a úkolů předmětu pedagogika,
- vymezuje obsah vyučování pedagogice,
- rozpracovává metody, metodické prostředky a organizační formy výuky pedagogiky, přesněji: jejich dílčích disciplín, neboť pedagogika je dnes spíše obecný název pro soubor dílčích a prudce se diferencujících specializovaných disciplín.

Vedle převážně *praktických otázek* řeší didaktika pedagogiky jako každá jiná vědecká disciplína i *základní metodologické problémy*, které se týkají především vymezení předmětu a úkolů této speciální disciplíny, hledá metody jejího rozvíjení a stanovuje zásady, podle kterých je nutno provádět systematizaci výsledků jejího bádání a rozvíjet její strukturu jako vědecké disciplíny.

Historie didaktiky pedagogiky rozvíjena spolu s řešením metodologických otázek se zaměřuje na dva spolu úzce spjaté aspekty. Na jedné straně se zabývá studiem historie didaktiky pedagogiky jako vědecké disciplíny, tedy *historií vědeckého zkoumání* problémů vyučování pedagogice a rozvíjení poznání v této oblasti, na straně druhé sleduje *historii vyučování didaktiky pedagogiky*, tedy historii didaktiky pedagogiky jako konkrétního vyučovacího předmětu.²⁾

Se kterými aktuálními problémy souvisí koncipování didaktiky pedagogiky jako vysokoškolského studijního předmětu? Jde především o *rozvíjení speciálních didaktik jako samostatných vědních disciplín*, které poukazují na nezbytnost vhodné transformace obsahu vědy, v našem případě pedagogiky, do obsahu vysokoškolského studijního a na středních školách učebního předmětu. Poukazuje na složité vztahy mezi teorií a praxí, na stanovení jejich optimálního poměru, který lze pracovním označit jako určení vztahu mezi praktikismem a akademismem. Rozvoj speciální didaktiky znovu odhaluje i nutnost koncipování pedagogiky jako oboru, který udržuje kontakt s ostatními vědami o člověku – s biologií, s psychologií, se sociologií a řadou dalších.

Pokud v úvodu byla řeč o bílém místě, pak to znamená také absenci vhodné *studijní literatury*. Nejenže chybějí vysokoškolské učební texty z didaktiky pedagogiky a učebnice pedagogiky pro střední školy, ale nejsou ani vhodné koncipovány učební plány a učební osnovy pedagogických disciplín. V této souvislosti se ukazuje, že pro potřeby rozvoje didaktiky pedagogiky jsou velmi sporadické i *empirické výzkumy*, tj. šetření zaměřená jak na výuku pedagogiky na střední škole, tak i v učitelském a oborovém studiu. Nelze se pak příliš divit situaci, kdy ve výuce pedagogiky zaostává *školní praxe*. Tzv. „empirie“ je v současnosti založe-

ná především na řadě nestrukturovaných informací o problémech účinnosti výuky pedagogiky, výrazné a do očí bijící rezervy jsou i v optimálním využití tzv. cvičných škol. Část výhrad (zmapovaných skupinou školní etnografie) vůči praxi budoucích pedagogů, která stále zaznívá ze strany fakultních učitelů na jednotlivých školách, poukazuje také na nedostatky v rozpracování disciplíny, o níž je řeč - didaktiky pedagogiky.

Pojetí didaktiky pedagogiky na Filosofické fakultě UK

Obecná didaktika i didaktika pedagogiky patří v učebním plánu oboru pedagogika-učitelství ke stěžejním disciplínám. Postupný rozvoj a zkvalitňování oborových nebo speciálních didaktik vede k tomu, že se formují v samostatné vědní disciplíny, postupně se zvyšuje kvalifikace jejich představitelů i jejich podíl v přípravě učitelů. Aktuální problémy jsou řešeny v rámci sporadicky přidělovaných *vědeckovýzkumných úkolů*, jejichž výsledky jsou prezentovány v odborné literatuře.

V souvislosti s průběžně probíhající reformou studia oboru pedagogika-učitelství se na katedře pedagogiky Filosofické fakulty UK věnuje pozornost otázkám výuky didaktiky pedagogiky především v těchto rovinách:

1. *Didaktika pedagogiky jako vědní obor a její historie* (vývoj didaktiky pedagogiky jako vědecké disciplíny, její předmět, cíle, úkoly, metodologická východiska, vztah k dalším vědám, metody rozvíjení vědeckého poznávání).
2. *Pedagogika jako vyučovací předmět na středních školách* (základní etapy rozvoje pedagogiky jako učebního a studijního předmětu, její historie, specifika výuky na

různých typech středních škol, současný stav výuky pedagogiky na našich školách i v zahraničí).³⁾

3. *Specifika výuky pedagogiky na středních pedagogických školách* (rozběr základních systémů výchovně vzdělávacího procesu na konkrétním typu střední školy, kde je pedagogika profilujícím předmětem a tvoří spolu s ostatními odbornými předměty základ profesionální přípravy žáků).
 4. *Výuka pedagogiky na školách vysokých* (se zaměřením na školy pedagogické a filosofické připravující učitele, především pak učitele pedagogiky).⁴⁾
 5. *Pedagogika a její výuka v rámci celoživotního vzdělávání* (v různých typech školních a doškolovacích zařízeních, v oblastech rekvalifikace, v různých formách postgraduálního studia apod.).
- Rozšíření výuky pedagogiky jako *odborného*, ale i *všeobecně vzdělávacího předmětu* není jevem náhodným. V praxi se však *cíle a úkoly pedagogiky* specifikují podle poslání a profesionálního zaměření studia na *daném typu či stupni školy*.⁵⁾

Rámcový program studijního předmětu „Didaktika pedagogiky“ je na katedře pedagogiky FF UK vyučován v návaznosti na třísemestrální kurs obecné didaktiky. Jednosemestrální absolvování didaktiky pedagogiky je zakončeno zkouškou, která předpokládá ústní pohovor a samostatnou seminární práci. A to s možností samostatného výběru tématu písemné práce studentem. Kurs je zaměřen převážně výcvikově, důraz je kladen na samostudium doporučené naší i zahraniční odborné literatury. Pozornost je věnována cvičení didaktických dovedností pro výuku předmětu pedagogika na základních, středních a vyšších školách. V průběhu semestru je realizována výuka předmětu pedagogika spolu s povinnou učitelskou praxí na několika typech středních škol, kde je pedagogika vyučovacím předmětem. *Rámcový*

výukový program kursu „Didaktika pedagogiky“ je zaměřen na:

- pojetí didaktiky pedagogiky - historii, současnost a aktuální problémy,
- výuku pedagogiky u nás a v zahraničí a profilaci absolventů pedagogického zaměření,
- vytváření výukových projektů z učebního předmětu pedagogika,
- vytváření grafických struktur učiva (strukturování klíčových pojmů, vytváření sítí, vytváření map),
- mikrovučování, tj. na vlastní výstupy studentů v modelových výukových situacích, hodnocení samostatných výstupů (natáčení na video a rozbor výuky),
- přípravu učitelů na vyučování, při které probíhá didaktická analýza učiva v předmětu pedagogika, práce učitele a žáků s cílem výuky,
- specifickou práci učitele pedagogiky v různých organizačních formách,
- problematiku hodnocení výkonu, přijímacího řízení a maturitních zkoušek na středních školách pedagogického zaměření (samostatná analýza praxe v této oblasti na některých středních školách),
- využití materiálních didaktických pomůcek v pedagogice a vytváření vlastních učebních pomůcek studenty.

Pro úplnější informovanost pedagogické veřejnosti lze uvést *některé náměty pro samostatnou činnost studentů*, formulované jako dílčí úkoly:

- Uveďte významné historické mezníky ve výuce pedagogiky na středních a vysokých školách. Stručně charakterizujte a zhodnoťte její současný stav.
- Které alternativní modely výuky lze využít při projektování výuky pedagogiky? Které zahraniční prameny v této oblasti znáte? Máte i vlastní zkušenosti?
- Promyslete, charakterizujte a zdůvodněte projekt výuky pedagogiky pro určitý ročník na střední pedagogické škole.

- Porovnejte a analyzujte jednotlivé etapy přípravy učitele pedagogiky na vyučovací jednotku.
- Promyslete k vybranému tématu učiva z pedagogiky vhodné učební pomůcky. Pokuste se vytypovat a navrhnout vlastní pomůcky.
- Pokuste se vyjádřit k problematice diferenciace a integrace obsahu učiva pedagogiky. Které problémy se vám ukazují z hlediska obsahu učiva pedagogiky?
- Vyjádřete vlastní hodnotící stanoviska k současným problémům a postavení střední pedagogické školy v systému odborných škol.
- Srovnajte pojetí, strukturu, cíle a úkoly předmětu pedagogika na různých středních školách.
- Samostatně zpracujte a zdůvodněte program (projekt) řízení učebních činností žáků střední pedagogické školy. Využijte volně vybraného předmětu pedagogika.
- Pokuste se charakterizovat školní učebnici pedagogiky podle vlastního výběru a posuďte, jak splňuje zvolená učebnice požadavky kladené na současnou učebnici odborného předmětu.
- Proveďte podrobnější didaktickou analýzu učiva jednoho tématu z pedagogiky. Zkuste vybrat a uspořádat základní učivo. Uvažujte nad tím, jaké cíle lze prostřednictvím tohoto učiva plnit.
- Navrhněte a zdůvodněte téma besed pro rodiče k aktuálním otázkám pedagogiky. Připravte strukturu přednášky.
- Připravte projekt využití výukových metod pro vybrané téma z pedagogiky. Téma zvolte sami, proveďte didaktickou analýzu příslušné části učiva tématu, formulujte cíle, připravte učební otázky a učební úlohy.
- Seznamte se s obsahem učebních plánů učitelských ústavů z roku 1870, z r. 1919 a z r. 1945. Dále se seznamte s učebním plánem pro pedagogická gymnázia

- z r. 1950 a pedagogické školy z r. 1953. Všimněte si vývoje obsahu učitelského vzdělání i postavení pedagogických disciplín v soustavě vyučovacích předmětů.
- Vymezte profil absolventa oboru pedagogika - učitelství na střední škole. Pokuste se samostatně vypracovat profil absolventa oboru pedagogika-učitelství na střední škole.
 - Na základě rozhovorů s učitelem i vlastního pozorování se seznámte s konkrétním průběhem přijímacích zkoušek a maturity na střední pedagogické škole.
 - Prostudujte a srovnajte pojetí, strukturu, cíle a úkoly předmětu pedagogika na pedagogickém gymnáziu, pedagogické škole a konzervatoři.

Jak postupovat dále v konstituování didaktiky pedagogiky?

Vymezením praktických otázek výuky didaktiky pedagogiky není téma vyčerpáno. Zůstává celá řada otázek, které poukazují k dalšímu rozvíjení tohoto mladého oboru. Proto je třeba stále znovu a zvažovat, jakým směrem by bylo vhodné ubírat se při teoretickém i praktickém řešení problémů didaktiky pedagogiky jako vědní disciplíny i vyučovacího předmětu. V *rovině teoretické* půjde především o následující tendence:

- vytváření modelů alternativních projektů studia z hlediska různých typů a stupňů škol i ostatních vzdělávacích institucí,
- zpracování dílčích studií a učebních textů k výuce pedagogických disciplín,
- vypracování přehledových analytických zpráv o stavu výuky pedagogiky na středních školách,
- hodnocení účinnosti a pedagogické způsobilosti samotnými absolventy z hlediska profesních praktických zkušeností.

V rovině převážně *praktických aktivit* je možné v současné době doporučit vytváření:

- konkrétní metodicko organizační varianty výuky pedagogiky na střední a vysoké škole,
- tvorbu učebních pomůcek pro výuku pedagogiky (cvičebnice, pracovní sešity, konkrétní projekty pro určitá témata učiva, videoprogramy, počítačové výukové programy pro distanční studium apod.).

Pro praktické úvahy při koncipování předmětu didaktika pedagogiky je nutné uvážit její zařazení do systému výuky pedagogických disciplín daného typu školy. To bude do jisté míry ovlivňovat i konkrétní náplň výuky tohoto předmětu. Tam, kde řada dovedností učitele je vyučována ve specializovaných kursech a tréninkových aktivitách, dojde zcela jistě ke koncentraci na teoreticko-metodologické problémy. Tím je myšlena situace, kdy vedle didaktiky pedagogiky je zvláštní kurs věnován nácviku sociálních dovedností učitele, asertivity, dramatické výchově apod. Kde tomu tak není, je vhodné zvážit zařazení alespoň některých těchto nácviků, či alespoň informací o tom, k čemu slouží, do výuky didaktiky pedagogiky.

Předložená studie o pojetí didaktiky pedagogiky si položila následující cíl: inspirovat kritické zamyšlení nad zařazením a inovacemi tohoto studijního předmětu na vysokých školách pedagogického zaměření. Potřebné inovace ve výuce pedagogiky - jejich teoretické objasnění a následně vhodné aplikace - mají význam nejen pro účinnou výuku odborných pedagogických disciplín, ale mají i značný vliv na to, do jaké míry bude pedagogika efektivně vstupovat také do povědomí nepedagogické veřejnosti. Poučení zvládnutí aplikací bude nesporně ovlivňovat, zda se pedagogické znalosti stanou součástí mezinárodní výměny informací, jakož i to, zda budou vyhledávány s patřičným respektem v široké oblasti služeb. Proto nejde jen o vnitřní vědeckou výstavbu jedné

aplikované vědecké disciplíny, ale - a to je třeba připomenout - též o určitý přesah této disciplíny: o podíl pedagogiky na celkové kultivaci lidského potenciálu v informační společnosti. Řečeno metaforicky, a tím pádem možná trochu nadsazeně: jde také o úsilí současné pedagogiky v nových a nesmírně dynamických společenských podmínkách obnovovat vliv, který měla PAIDEIA na půdě antické obce - POLIS. Dědictví se ovšem udržuje jen rozvíjením, vhodnými a včasnými inovacemi, které jsou dnes založeny na prohlubujících se specializaci.

Poznámky:

¹⁾ V základní terminologii existuje problém, zda je vhodnější používat pojem „metodika pedagogiky“, „didaktika pedagogiky“, „speciální didaktika pedagogiky“, či „teorie vyučování pedagogice“. Srov. k tomu např.: Kilián, O.: *Teorie metodik*. Učební text, Brno 1986, s. 6-8, kde autor upozorňuje, že dochází-li k speciálnímu zaměření obecné didaktiky na vyučování odborným předmětům, přechází tato disciplína z obecné polohy do polohy zvláštní. Takto pojatou disciplínu lze nazvat oborovou didaktikou. Oborová didaktika (didaktika odborných předmětů) je pro něj teorií vzdělávací a výchovné práce ve skupině příbuzných vyučovacích předmětů jednoho oboru (strojírenských, stavebních, ekonomických apod.). Speciální didaktika je pak podle této klasifikace speciální teorie vyučování, která zkoumá zákonitosti vyučování určitému vyučovacímu předmětu. Vztah mezi oborovou didaktikou a didaktikou speciální (zvanou také metodika vyučovacích předmětů) pojímá jako vztah zvláštního a konkrétního řešení dílčího úkolu vyučování vybraného odborného předmětu. O. Kilián upozorňuje, že postupně dochází v uvedené

oblasti ještě k další specializaci tím, že vedle *obecné didaktiky* a *didaktik jednotlivých učebních předmětů* (např. dějepisu, zeměpisu) vznikají také ještě *didaktiky jednotlivých stupňů škol* (např. didaktika základní školy, případně jejich jednotlivých stupňů, didaktika střední školy apod.) a tzv. *oborové didaktiky* zabývající se vyučováním jisté skupiny příbuzných předmětů (např. didaktika cizích jazyků, didaktika přírodních věd aj.).

²⁾ Podrobněji viz: Vališová, A. - Singule, F. - Valenta, J.: *Didaktika pedagogiky*. Učební text FF UK Praha, SPN 1990.

³⁾ Z hlediska *funkce předmětu pedagogika v profesní přípravě* na středních školách lze rozlišit:

a) Školy, kde je *pedagogika* *základním profilujícím předmětem* a které připravují své studenty na nejrůznější pedagogická povolání (především střední pedagogické školy, pedagogická gymnázia, konzervatoře, střední zdravotnické školy).

b) Okruh škol, které připravují své studenty na jiná než vychovatelská či učitelská povolání a vyřadují určitou *orientaci ve výchovně vzdělávacích problémech* (střední zdravotnické školy, školy sociálně právní, rodinné školy aj.).

c) Třetí skupinu středních škol, kde se vyučuje pedagogika, představují *gymnázia*, kde má tento vyučovací předmět specifický všeobecně vzdělávací charakter (většinou formou volitelného předmětu).

⁴⁾ Melezníček, A.: *Inženýrská pedagogika*. Praha, ČVUT 1994.

⁵⁾ Základní *cílové požadavky na budoucího učitele pedagogiky* se vztahují k následujícím oblastem:

a) *pedagogické vědomosti* - osvojené poznání pedagogických pojmů, zákonů,

pravidel, postupů, které jsou východiskem úspěšné výchovně vzdělávací činnosti učitele i zdrojem pedagogických zkušeností:

- konkrétní poznatky o pedagogických jevech získané ve formě informací i přímou zkušeností (př. pedagogika je věda o výchově),
 - abstraktní poznatky o pedagogických jevech, procesech a zákonitostech v podobě pojmů, pravidel, definic, klasifikací aj. (př. klasifikace vyučovacích metod a kritéria členění),
 - vztahy vyjadřující souvislosti, hledající příčiny, důsledky vztahů (př. vztah všeobecného a odborného vzdělání),
 - poznatkové soustavy a teorie tvořící ucelenou soustavu pedagogických informací (př. teorie osobnosti z hlediska interakce dospělý a dítě);
- b) *pedagogické myšlení* - jde o proces zprostředkovaného a zobecňujícího poznávání pedagogické skutečnosti, zejména jejích podstatných vztahů a znaků. Zde se také koncentruje *pedagogická tvořivost* jako obecná schopnost postihnout jádro teoretického a praktického pedagogického problému, najít alespoň jedno, ale i více originálních a funkčních řešení a zpracovat je do použitelné podoby;
- c) *pedagogické dovednosti* - jde o osvojené a upevněné činnosti prováděné pedagogickým pracovníkem ke splnění vytčeného cíle i úkolů, a to na základě psychologických, pedagogických a speciálně didaktických znalostí (např.

dovednosti didaktické, percepční, mobilizující, organizační, prognostické, diagnostické, komunikační), používání komplexu pedagogických dovedností přechází postupně v důsledku cvičení v *pedagogické návyky*;

- d) *osobnostní kvality studenta pedagogického zaměření* - především všeobecná kulturní úroveň, rozvinutá racionalita a hluboká citovost, osobní disciplína, vytrvalost, schopnost překonávat překážky, sebekritičnost, odpovědnost, spravedlivost a další vlastnosti osobnosti. Podrobněji viz: Vališová, A. - Singule, F. - Valenta, J.: *tamtéž*.

Literatura:

- KILIÁN, O.: *Teorie metodik*. Brno 1986.
- KIRSCHNER, J.: *Manipulieren - aber richtig*. München, Knauer 1976.
- KOPECKÝ, J.: *Metodika pedagogiky*. Praha, SPN 1958.
- MELEZINEK, A.: *Inženýrská pedagogika*. Praha, ČVUT 1994.
- SAVIN, N. : *Metodika преподавания педагогики*. Moskva, Prosveščeniye 1987.
- ŠTURMA, J.: *Didaktika pedagogiky*. Sylabus přednášky. Hradec Králové 1991.
- VALENTA, J.: *K výuce dějin pedagogiky a výchovy na vysoké škole*. Pedagogika, 1990, č. 4, s. 441 - 449.
- VALIŠOVÁ, A. - SINGULE, F. - VALENTA, J.: *Didaktika pedagogiky*. Praha, SPN 1990.
- VALIŠOVÁ, A.: *Proč didaktiku pedagogiky?* Učitelské noviny, č. 15, roč. 94, 10. 4. 1991.